

Επιστημονικό Άρθρο

Αδαμάντιος Κοραΐς: «Μυθιστορία» και Γλώσσα

Βασίλειος Καλοφορίδης

Βιβλιοθηκονόμος, Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος, Ελλάδα

Η επιστολή του Αδαμάντιου Κοραΐ στον Αλέξανδρο Βασιλείου, έτους 1804 χωρίζεται σε δύο μέρη: στο πρώτο μέρος ο Κοραΐς κατασκευάζει τον όρο «μυθιστορία», δίνοντας τον ορισμό του με βάση τη μακραίωνη ελληνική παράδοση των ερωτικών αφηγήσεων. Στο δεύτερο μέρος αναπτύσσει τις απόψεις του πάνω στην εκπαιδευτική διάσταση του γλωσσικού ζητήματος, υποστηρίζοντας την ανάγκη αμοιβαίας προσέγγισης μεταξύ των λογίων και του λαού, μέσω της χρήσης ενός γλωσσικού οργάνου που βασίζεται και ταυτόχρονα εξυψώνει την κοινή ομιλούμενη. Η παρούσα εργασία εξετάζει κατά πόσο ο ορισμός της μυθιστορίας σύμφωνα με τον Κοραΐ ως «πλαστής αλλά πιθανής (πιστευτής, αληθοφανούς) ιστορίας ερωτικών ποιημάτων, γραμμένης εντέχνως και δραματικώς (με δράση), εις πεζόν λόγον» δικαιώνεται από τις μυθιστορίες που γράφτηκαν στη δημόδη ή στην ομιλούμενη διάλεκτο στο πέρας των αιώνων, αρχής γενομένης από τους μέσους αιώνες του Βυζαντίου μέσα από ενδεικτικά λογοτεχνικά έργα. Στη συνέχεια εξετάζεται η γλωσσική στάση του Κοραΐ, σε σχέση με τους υποστηρικτές της αρχαϊζουσας και της δημοτικής γλώσσας.

Λέξεις κλειδιά: Αδαμάντιος Κοραΐς, μυθιστορία, δημόδη γλώσσα, γλωσσικό ζήτημα

Εισαγωγή

Μέσα στην ιστορία των ευρωπαϊκών πνευματικών κινημάτων, ο Διαφωτισμός αποτέλεσε το μεγάλο ανατρεπτικό ρεύμα, το οποίο, με επίκεντρο τη Γαλλία του 18^{ου} αι. εξαπλώθηκε σε όλο τον ευρωπαϊκό χώρο και χάραξε βαθιά τα σημάδια του και στις περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η φιλοσοφία του, στην ώριμη έκφραση της, του 18^{ου} αι., αποτυπώθηκε στη απελευθέρωση του ευρωπαϊκού πνεύματος από τα δεσμά της μεσαιωνικής σκέψης, στην εκκοσμίκευση της γνώσης, στον ορθό λόγο, στην πρόοδο, στην αποδυνάμωση της χριστιανικής θρησκείας και στην αγάπη της επιστήμης, του πειράματος και της παρατήρησης. Ταυτόχρονα, εξέφρασε μία γενικευμένη αμφισβήτηση των εξουσιών του παλαιού καθεστώτος, με αντίστοιχη προβολή της αξίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη. Αντικρούοντας τις φιλοσοφικές προϋποθέσεις της μεσαιωνικής κοσμοθεωρίας και προσφέροντας ένα εναλλακτικό σύνολο γνωστικών και αξιολογικών αρχών, η φιλοσοφία του Διαφωτισμού αξίωνε την υπερίσχυση του σύγχρονου πνεύματος και την λύτρωση της ανθρώπινης σκέψης από το σκότος της πλάνης, της άγνοιας και της προκατάληψης¹. Στους πρωταρχικούς αγώνες του Διαφωτισμού πρόβαλλε μια

¹Κύριες πηγές του Διαφωτισμού αποτέλεσαν η Καρτεσιανή κάθετη αμφισβήτηση έναντι των νεομισμένων δεσποτειών, καθώς και ο αμείλικτος πόλεμος που είχαν κηρύξει ο Hobbes και ο

καινοτόμα διανοήση, η οποία γινόταν αντιληπτή ως κατάταξη στην υπηρεσία της ανθρωπότητας μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο πολιτισμικών παραδόσεων και εθνικών συνόρων. Τα αιτήματα του για ανακαίνιση της παιδείας και οι διαφαινόμενες πρακτικές επενέργειες των φιλοσοφικών του ιδεών μετέβαλαν το πνευματικό αυτό κίνημα αρχικά σε πρόκληση και αργότερα σε ιδεολογική απειλή για την παγιωμένη τάξη πραγμάτων (Ηλιού, 2003, Κιτρομηλίδης, 2022).

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Ο Ελληνικός Διαφωτισμός αποτελεί τμήμα του μεγάλου κορμού του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Κίνημα κατά βάση ανατρεπτικό, ο νεοελληνικός Διαφωτισμός εμφανίζεται λίγο πριν από τα μέσα του 18^{ου} αι. για να υποκαταστήσει κοινωνικά και πνευματικά ρεύματα που δέσποζαν στις προηγούμενες περιόδους. Βασικό γνώρισμα του Διαφωτισμού, και στο ελληνικό παράδειγμα, αποτελεί η διάθεση για απελευθέρωση της σκέψης και της πνευματικής δημιουργίας από τον αποπνικτικό κλοιό της θρησκευτικής ισχύος, η ροπή προς την αρχαιότητα, με επακόλουθο την άρνηση του Βυζαντίου, το οποίο θεωρούνταν όργανο απολυταρχικής και θρησκευτικής εξουσίας, η καταπολέμηση της δεισιδαιμονίας, η περιστολή της εκκλησιαστικής εξουσίας και η εξιδανίκευση των εννοιών του ορθού λόγου, της προόδου και της επιστήμης. Επιστέγασμα όλων αυτών η ανάδειξη της ελευθερίας και η διαμόρφωση τάσεων και διαθέσεων, για την πνευματική ζωή, που αναβλύζουν από τις κοινωνικές διασαλεύσεις της ανόδου των Φαναριώτων και των εμπόρων. Η αναρρίχηση των Φαναριωτών σε υψηλές θέσεις της πολιτικής κλίμακας και η ανάδειξη της εμπορικής τάξης καθιερώνουν μια νέα ιδεολογία στον ελλαδικό χώρο (Ηλιού, 2003).

Το όραμα των Φαναριωτών εστιάζεται μεταξύ άλλων και στην διαπλάτυνση της εκπαίδευσης. Οι γλωσσικοί θεσμοί, τόσο στο Φανάρι, όσο και στις παραδουνάβιες ηγεμονίες είναι αντιφατικοί. Οι υφολογικοί τρόποι του προφορικού λόγου εισχωρούν και στον γραπτό. Οι λόγιοι που ενστερνίζονται τη νέα ευρωπαϊκή νόηση, μεταχειρίζονται την αττικίζουσα γλώσσα για να διακηρύξουν τις πεποιθήσεις τους. Η πολιτική ανάπλαση του ελληνικού έθνους έπρεπε να συμβαδίζει με μια πολιτιστική αναγέννηση η οποία με τη σειρά της, έπρεπε να στηρίζεται σε μια ανασχηματισμένη γλώσσα και όχι σε μια αλλοιωμένη και κατιούσα γλώσσα των απαίδευτων και υπόδουλων Ελλήνων. Άξιον αναφοράς είναι και το γεγονός ότι η αττικίζουσα καλλιεργήθηκε περισσότερο στο Φανάρι και στις άλλες ελληνικές έδρες της Τουρκοκρατούμενης Ελλάδας από ότι στις νησιωτικές περιοχές, αφού αυτές ήταν υπό την κυριαρχία των Φράγκων και των Βενετών. Συγχρόνως, η πνευματική ένδεια του απλού ελληνικού πληθυσμού οδήγησε τα τυπογραφεία της Βενετίας στην παραγωγή λαϊκών λογοτεχνικών εκδόσεων, σε απλή γλώσσα (Horrocks, 2006, Κιτρομηλίδης, 2022, Πεχλιβάνος, 1999, Σκούρα, 2012, Στέση, Ξούριας, 2015).

Η εισαγωγή της νέας ιδεολογίας από την Ευρώπη, η ανάπτυξη της παιδείας και η ένδεια νέων πραγματειών οδήγησαν στην αναζήτηση μιας γλώσσας με κύριο

Spinoza εναντίον της δεισιδαιμονίας που γελοιοποιούσε το ανθρώπινο πνεύμα (Κιτρομηλίδης, 2022).

χαρακτηριστικό την αρμόζουσα απεικόνιση του επιστημονικού και φιλοσοφικού λόγου. Ταυτοχρόνως, η εκλαϊκευτική τάση, του αναγνωστικού κόσμου, επέφερε την ιχνηλασία μιας γλώσσας καταληπτής στο ευρύτερο κοινό και οδήγησε την διανοητική εξουσία σε διχασμό. Έτσι, λόγιοι, όπως ο Άνθιμος Γαζής, ο Νεόφυτος Δούκας, ο Παναγιώτης Κοδρικάς κ.ά. προάγουν τον αρχαϊκό λόγο και στον αντίποδα αυτών ελλόγιοι, όπως οι Ρήγας Φεραίος, Δημήτριος Καταρτζής, Ιωάννης Βηλαράς, κ.ά. πολεμούν τον αρχαϊσμό και προτείνουν μια γλωσσική μορφή εύληπτη στη γλώσσα του λαού. Στις εκ διαμέτρου αντίπαλες αυτές αντιλήψεις, διαλλακτική λύση αποτέλεσε η «μέση οδός»² του Αδαμάντιου Κοραή (Hoppecks, 2006, Κιτρομηλίδης, 2022, Στέση, Ξούριας, 2015).

Η Μυθιστορία ως «Πλαστή Ιστορία Ερωτικών Ποιημάτων» κατά τον Κοραή

Ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833) με το πολυδιάστατο συγγραφικό και εκδοτικό έργο του, αναδείχθηκε ως η πιο σημαντική μορφή του νεοελληνικού Διαφωτισμού. Στη διαμόρφωση των φιλοσοφικών ιδεών του, που είχαν ως επίκεντρο τους, την πνευματική έγερση του Γένους, ιδιαίτερο ρόλο έπαιξαν τόσο η αρχαία ελληνική φιλοσοφία όσο και φιλοσοφία του γαλλικού Διαφωτισμού. Η αλληλογραφία του είναι τεράστια αφού πάνω από χίλια τριακόσια γράμματα είναι αυτά που σώθηκαν και πρέπει ν' αποτελούν ένα ελάχιστο μέρος απ' όσα έγραψε (Δελλής, 2014, Δημαράς, 2000).

Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία από την οποία επηρεάστηκε η ιδεολογία του Κοραή και ιδιαίτερα η αριστοτελική *Ποιητική* σύμφωνα με τον Χρυσανθόπουλο (2004) αποτελούν συχνά το έναυσμα για τη δημιουργία όρων που αφορούν τη λογοτεχνική παραγωγή. Ο όρος «μυθιστορία» εισάγεται από τον Κοραή το 1804, στα *Προλεγόμενα* του με τίτλο «Επιστολή προς Αλέξανδρον Βασιλείου», στην έκδοση των *Αιθιοπικών* του Ηλιόδωρου. Στο πρώτο μέρος της επιστολής του εξετάζει λεπτομερώς το είδος του αρχαίου μυθιστορήματος και στη συνέχεια αναφέρεται, στο γλωσσικό ζήτημα. Το ενδιαφέρον του Κοραή εστιάζεται στη φύση και την ουσία του μυθιστορήματος. Έτσι ορίζει τη μυθιστορία ως «πλαστήν αλλά πιθανήν ιστορίαν έρωτικῶν ποιημάτων γραμμένην έντέχνως και δραματικῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς πεζὸν λόγον.». Εισηγείται δηλαδή την υιοθέτηση ενός νέου ορισμού με τους εξής τέσσερις αριστοτελικές προέλευσης όρους: «μύθος», «πιθανή», «δραματικῶς», «παθήματα». Για τον ορισμό αυτό ο Κοραής συμμερίζεται

²Ο όρος «μέση οδός» χρησιμοποιείται από τους μελετητές τόσο για τις γλωσσικές απόψεις του Κοραή όσο και για τις απόψεις του αναφορικά με τον κλήρο. Η κριτική που άσκησε στον κλήρο οδήγησε κάποιους μελετητές στην άποψη ότι είναι άθεος. Ο Κοραής, όμως σύμφωνα με τον Δελλή (2014) δεν είναι άθεος. Κατακρίνει με οξύτητα την απιστία και τη δεισιδαιμονία και ακολουθεί τη «μέση οδό» «ἀνάμεσα εἰς τὴν Σκύλλαν τῆς ἀπιστίας καὶ τὴν Χάρυβδιν τῆς δεισιδαιμονίας» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δημήτριος Καταρτζής στο έργο του *Ἐγκώμιον τοῦ φιλοσόφου, μακαρισμοῦ τοῦ Ὁρθοδόξου, ψόγος τοῦ ἄθεου, ταλάνισμα τοῦ δεισιδαίμονος*. Κατά τον Δημαρά (1953), στο έργο του *Ὁ Κοραῆς καὶ ἡ εποχή του*, ο Κοραής καταστάλαξε στη «μέση οδό» αναφορικά με τη θρησκεία έπειτα από εις βάθος μελέτη και ανάλυση του ζητήματος μέσα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκῶν ιδεολογικῶν εξελίξεων. Συνδέοντας τη φιλοσοφία με τη θρησκεία, πιστεύει ότι η φιλοσοφία είναι «δῶρον καὶ ἀπόρροια τῆς ἀπέριου τοῦ Θεοῦ σοφίας» και στηρίζεται στην θρησκεία (Δελλής, 2014).

την μελέτη του Pierre-Daniel Huet, *Traite de l' Origine des Romans*, κείμενο που προτάχθηκε στο μυθιστόρημα *Zaide* της Mme de Lafayette. Ενστερνιζόμενος τον Υέτιο, περιγράφει την ιστορία του αρχαίου μυθιστορήματος και στη συνέχεια, εστιάζει στα *Αιθιοπικά* του Ηλιόδωρου. Ο Κοραΐς στην ιστορική ανασκόπηση του συγκαταλέγει ορισμένους βυζαντινούς μυθιστοριογράφους, ακολουθώντας τον Υέτιο. Την έρευνα του την χρωματίζει με προσωπικές εκτιμήσεις για την λογοτεχνική αξία των έργων που αναφέρει³. Ο ορισμός που έχει δώσει για την μυθιστορία ακολουθεί τον ορισμό⁴ του Υέτιου και συγχρόνως τον ολοκληρώνει και τον αποκαθιστά χρησιμοποιώντας δικούς του πρωτότυπους συσχετισμούς. Ο Κοραΐς αμφισβητεί την συνολική ορθότητα του ορισμού αυτού και σημειώνει πως «οὗτος ἀποβλέπει μόνως τῶν Ἑλλήνων τὰς πλαστὰς ἱστορίας τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων»⁵. Η διαφωνία του ως προς την καθολική και διαχρονική ισχύ του ορισμού θεμελιώνεται σε τρία σημεία, σύμφωνα με τα οποία η υστερόχρονη παραγωγή διαφοροποιείται από τους κανόνες της αρχαίας. Το ερωτικό στοιχείο, είτε απουσιάζει, είτε κατέχει δευτερεύοντα ρόλο στα μεταγενέστερα μυθιστορήματα. Η ωφέλεια που επικαλείται ο Υέτιος ότι προκαλεί η ανάγνωσή τους δεν είναι προφανής αφού συχνά αυτού του είδους τα αναγνώσματα προκαλούν ηθική βλάβη και τέλος δεν είναι όλα γραμμένα σε πεζό λόγο (Καλοσπύρος, 2004, Ταμπάκη, 1998, Χρυσανθόπουλος, 2004).

Ο Κοραΐς χρησιμοποιεί τον όρο «μυθιστορία» για να ονοματοθετήσει το είδος που καλλιέργησαν οι συγγραφείς των ελληνιστικών χρόνων. Ο Κοραΐς αποδέχεται την ύπαρξη αισχρολογίας στις ελληνιστικές μυθιστορίες, αλλά επικρίνει την επανάληψη της ως ένδειξη εκφυλισμού και απαίδευσίας. Αποσκοπώντας στην κάθαρση του είδους, ορίζει κανόνες (στηριζόμενος πάντα στην *Ποιητική* του Αριστοτέλη) και οριοθετεί τη μυθοπλασία, ως θεμελιώδη αρχή της μυθιστορίας. Διαχωρίζει ξεκάθαρα τη μυθοπλασία από το ψεύδος σημειώνοντας ότι «τὸ δράμα δὲν περιορίζεται εἰς μόνον ἀπλῶς τὸν μῦθον, ἄλλ' ἔχει ἐξ ἀνάγκης καὶ μέρος τί ἱστορικόν»⁶. Το τέλος του ψεύδους της μυθιστορίας αποτελεί «την ἡδονὴν του αναγινώσκοντος». Παρά τις επί μέρους ενστάσεις που συνάντησε, ο όρος «μυθιστορία» τελικά υπερτέρησε και κατάφερε να συγκαταλέξει και να εγκρίνει τα εγχειρήματα συγγραφής επίπλαστων και ονειρικών ιστοριών, οι οποίες εναρμονίζονται κατά ένα ποσοστό στους όρους και στα πρότυπα που έθεσε ο Κοραΐς (Καλοσπύρος, 2004, Πολυκανδριώτη, 2003, Ταμπάκη, 1998).

Η διαμόρφωση της νεοελληνικής γλώσσας συντελείται μέσα στον χώρο όπου ευδοκμεί η βυζαντινή λογοτεχνία κατά τους πριν από την Άλωση αιώνες. Ενώ όμως η μορφοποίηση αυτή ήταν ένα μακροχρόνιο αποτέλεσμα, η λαϊκή γλώσσα, αρχίζει να εμφανίζεται σε λογοτεχνικά έργα από τον 10^ο ή 11^ο μ.Χ. αιώνα. Από το 1071 και μετά τα ελληνικά αποτελούν την καθομιλουμένη γλώσσα σχεδόν όλων

³Οι απόψεις του για ορισμένους συγγραφείς όπως για τον Αχιλλέα Τάτιο, τον Λόγγο, τον Ευστάθιο κ.α. δεν είναι πάντα σωστές καθώς είναι επηρεασμένος από τις ηθικολογικές και αισθητικές αντιλήψεις της εποχής του (Ταμπάκη, 1998).

⁴Σύμφωνα με τον γάλλο κριτικό, ο οποίος στηρίζεται στον όρο «romans», το μυθιστόρημα ορίζεται ως μία «Πλαστή ἱστορία ἐρωτικῶν παθημάτων, γραμμένη ἐντέχνως εἰς λόγον πεζόν, πρὸς ὠφέλειαν καὶ ἡδονὴν τῶν ἀναγινωσκόντων (Καγιαλῆς, 2005).

⁵Ο Υέτιος με τον όρο «ερωτικά παθήματα» αποδίδει μάλλον τον γαλλικό όρο «aventures amoureuses», ο οποίος αποδίδεται ως «ερωτικές περιπέτειες» (Ταμπάκη, 1998).

⁶Ο συγγραφέας δεν μπορεί να «ψεύδεται» ούτε για την γεωγραφία του τόπου, αλλά ούτε και για τα ήθη του έθνους για το οποίο διαπλάθει τις δραματικές σκηνές (Πολυκανδριώτη, 2003).

των Βυζαντινών. Ο λογοτεχνικός πειραματισμός του 12^{ου} αι. σταμάτησε γύρω στα 1180. Κατά τα επόμενα εκατό χρόνια που ακολούθησαν την άλωση της Πόλης από τους σταυροφόρους⁷ το 1204, τα παραδοσιακά βυζαντινά λογοτεχνικά είδη συνεχίζονται ακάθεκτα. Οι μυθιστορίες και η δημώδης γλώσσα επανεμφανίζονται στο λογοτεχνικό σκηνικό στις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Η δημώδης, γλώσσα σε μια της μορφή, γίνεται αποδεκτό λογοτεχνικό μέσο για τη μυθοπλασία ανεξάρτητα αν αυτή αφορά ερωτικές μυθιστορίες ή σατιρικές ιστορίες. Κατά τη διάρκεια αυτών των αιώνων και ενώ το δημώδες λογοτεχνικό ιδίωμα μορφοποιούνταν και η δημοτικότητα του αυξανόταν ραγδαία, οι μυθιστορίες του 12^{ου} αι. γραμμένες σε λόγια γλώσσα συνέχιζαν να αντιγράφονται και να διαβάζονται. Τα αντιφατικά λογοτεχνικά ρεύματα που κυριαρχούν βασίζονται στην υπέρ-αττικίζουσα γλώσσα, η οποία βρίσκεται στον αντίποδα της καθομιλουμένης, και η δημώδης, όχι μόνο ως εκφραστικού μέσου αλλά και ως πηγή λογοτεχνικού υλικού όπως στην περίπτωση της πρωτο-μυθιστορίας *Διγενής Ακρίτης*. Η εποποιία του *Βασιλείου Διγενή Ακρίτη* (11^{ος} - 12^{ος} αι. μ.Χ.), αποτελεί ένα από τα παλαιότερα οικοδομήματα του νεοελληνικού (δημοτικού) λόγου γραμμένο σε λαϊκή γλώσσα. Με το εκτενές επικό ποίημα⁸ του *Διγενή Ακρίτη*, το οποίο πολλοί μελετητές το χαρακτηρίζουν ως έμμετρο ερωτικό μυθιστόρημα εγκαινιάζεται μια σειρά έργων γραμμένη σε νεοελληνική («δημώδη») γλώσσα, που εντάσσονται στη λογοτεχνική παράδοση του Έθνους και γίνεται αντικείμενο μελέτης της νεοελληνικής φιλολογίας (Beaton, 2015, Μαστροδημήτρης, 1991).

Η αρχική περίοδος πειραματισμού με τα προφορικά επίπεδα ύφους τον 12^ο αι. ήταν σύντομη και μάλλον, εξέλιπε περίπου είκοσι χρόνια πριν την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, το 1204. Όταν η δημώδης γλώσσα επανεμφανίστηκε σε έργα του 14^{ου} και 15^{ου} αι., τόσο στα πρωτότυπα μυθιστορήματα όσο και στις μεταφράσεις των δυτικών έργων προσέλαβε τη μορφή μιας τυποποιημένης γλώσσας με ελάχιστες τοπικές διακυμάνσεις ή ταυτότητα. Την περίοδο αυτή γράφονται πρωτότυπες έμμετρες μυθιστορίες⁹ οι οποίες όμως εμπεριέχουν στοιχεία που φανερώνουν ότι οι συγγραφείς τους είναι γνώστες των εξελίξεων στη Δύση και επηρεασμένοι από την παράδοση της αρχαίας μυθιστορίας και ιδιαίτερα της αναβίωσής της κατά τον 12^ο αιώνα. Η *Αχιλλήδα* συνιστά ένα «μεταβατικό» κείμενο ανάμεσα στον *Διγενή Ακρίτη* και τα εξελιγμένα μυθιστορήματα του 14^{ου} αιώνα. Είναι επίσης γραμμένη στη δημώδη γλώσσα και χρησιμοποιεί τον δεκαπεντασύλλαβο πολιτικό στίχο. Οι

⁷Μετά την Δ΄ Σταυροφορία και την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης (1204) η λογοτεχνική και πολιτισμική δραστηριότητα του Βυζαντίου υποχωρεί. Ωστόσο η κάμψη αυτή δεν διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η χειρόγραφη κυκλοφορία έργων σε δημώδη γλώσσα κατά τον 13^ο αι. αποτελεί ένα σημαντικό ίχνος μιας λανθάνουσας διεργασίας και δηλώνει τη διαμόρφωση ενός αναγνωστικού κοινού της συγκεκριμένης λογοτεχνικής περιόδου (Κακουλίδη-Πάνου κ.ά., 2023).

⁸Όπως αναφέρεται στον Beaton (2015) το έργο αυτό έχει χαρακτηριστεί ως «εθνικό έπος των νεωτέρων Ελλήνων», ως μυθιστορία, ως προανάκρουσμα της μυθιστορίας, και ως συλλογή δημοτικών τραγουδιών» (Beaton, 2015).

⁹Η ιστορία της ελληνικής μυθιστορίας βρίσκεται εγγύτερα της ιστορίας του δυτικού μυθιστορήματος της Ευρώπης. Πολλά από τα μυθιστορήματα που εμφανίστηκαν, γραμμένα στα ελληνικά είναι μεταφράσεις από τα ιταλικά ή τα γαλλικά και αποτελούν διασκευές μυθιστορηματικών αφηγήσεων ευρέως διαδεδομένων στη Δύση. Χαρακτηριστικά έργα της περιόδου αυτής είναι: *Καλλιμάχος και Χρυσορρόη*, *Λίβιστρος και Ροδάμνη*, *Υσμίνη και Υσμινιάς*, *Αχιλλής ή Διήγησις τοῦ Ἀχιλλέως* κ.ά. (Beaton, 2015).

ήρωες της αντλούνται από την μυθολογία, αλλά εμφανίζονται με νέα μορφή. Ο Beaton (2015) διατυπώνει την άποψη ότι ίσως να πρόκειται για «μυθοποιημένη μυθολογία» με την έννοια πως η αρχαία μυθιστορία στηρίζεται μέχρι ενός σημείου στη «μυθοποιημένη ιστορία». Στο πλαίσιο του λογοτεχνικού είδους της περιόδου αυτής η *Αχιλλίδη* είναι υβριδικό έργο. Δεν χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα στοιχεία που να τη συνδέουν με την αρχαία μυθιστορία ενώ παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με το εξίσου υβριδικό *Διγενής Ακρίτης* (Beaton, 2015, Hoprocks, 2018).

Κατά τον 14^ο και 15^ο αι. τα πεζά έργα είναι λιγότερα από τα ποιητικά. Αυτά είναι κυρίως αφηγήσεις παρωδι(α)κές/διδασκτικές, μυθιστορηματικές και ιστοριογραφικές/χρονογραφικές καθώς και λίγες μεταφράσεις που σχετίζονται κυρίως με τη θρησκευτική γραμματεία. Παρωδία εκκλησιαστικών κειμένων με σατιρική πρόθεση είναι ο *Σπανός ή Ακολουθία του άνοσιου τραγογένη Σπανού* (μέσα 14^{ου} ή αρχές 15^{ου} αι.), που συνδυάζει πεζό και έμμετρο λόγο. Στη πλήρη μορφή του το έργο παρουσιάζεται με λίγα δημώδη στοιχεία. Εκτενέστερο είναι το διδακτικό/φιλοσοφικό αφηγηματικό έργο *Σιντίπας*, που ανάγεται σε ανατολικό πρότυπο και είχε μεγάλη απήχηση κατά τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Το έργο μεταφράστηκε στα ελληνικά ήδη από τον 11^ο αι. και απλοποιήθηκε εκ νέου γλωσσικά τον 13^ο αιώνα. Οι γλωσσικές τροποποιήσεις συνεχίστηκαν πιθανότατα τον 15^ο και 16^ο αι. και φτάνουν μέχρι και τον 19^ο αιώνα (Κακουλίδη-Πάνου κ.ά., 2023).

Η χρήση της καθομιλουμένης γλώσσας εντείνεται και αποκτά ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά στα τέλη του 15^{ου} και στις αρχές του 16^{ου} αι. αφού πλέον δεν περιορίζεται μόνο στην ποίηση και στην διοικητική-γραμματειακή διαδικασία της εποχής αλλά επεκτείνεται σε όλο το φάσμα του πεζού λόγου. Στα χρόνια της κρητικής ακμής κυριαρχεί το έργο του Βικέντιου Κορνάρου *Έρωτόκριτος* στο οποίο ο ποιητής ιστορεί, μέσα σε δέκα χιλιάδες περίπου ζευγαρωτούς πολιτικούς στίχους, τον έρωτα το Έρωτόκριτου με την Αρετούσα. Στο έργο ο Κορνάρος με τη χρήση του κρητικού ιδιώματος δίνει στο κείμενο μια θερμή λυρική απόχρωση μέσα από ποιητικές εικόνες και παρομοιώσεις. Από την άποψη του λόγου, το έργο χαρακτηρίζεται από μια εκπληκτικά ώριμη ποιητική γλώσσα, πλούσια, πλαστική μαζί και μελωδική. Από την άποψη του στίχου διακρίνουμε έναν αφεγάδιαστα δουλεμένο δεκαπεντασύλλαβο, που παρακολουθεί επιτυχώς την πορεία του ελληνικού λαϊκού στοχασμού και ελληνικού στίχου. Σύμφωνα με τον Κακλαμάνη (2015) ο κόσμος του *Έρωτόκριτου* είναι προϊόν διανοητικής διενέργειας και ως εκ τούτου είναι πλασματικός και ψευδής. Ο χαρακτηρισμός αυτός κατά τον ίδιο (ό.π.) είναι σαφώς απαλλαγμένος από κάθε «ηθικό ψόγο», γιατί η βούληση του ποιητή είναι να πλάσει ένα «αυθύπαρκτο ιδεολογικό και αισθητικό σύμπαν μέσα στο οποίο να αφηγηθεί την «αθιβολή» του»» καθώς μ' αυτό τον τρόπο ορίζεται η λογοτεχνία, και συστήνεται κι ο δημιουργός της. Οι πολιτισμικές προϋποθέσεις της εποχής η μεγαλοφυΐα της σύλληψης και ο κορναρικός κόσμος βρίσκονται πάντα στο επίκεντρο της ιστορικής και φιλολογικής έρευνας και της λογοτεχνικής κριτικής μέχρι και σήμερα (Δημαράς, 2000, Κακλαμάνης, 2015, Κακουλίδη-Πάνου κ.ά., 2023).

Στον αντίποδα του «μεγαλείου» του *Έρωτόκριτου* βρίσκεται η κατά πολλούς δυσφορία του Κοραή αναφορικά με το λόγο για τη δημώδη ελληνική λογοτεχνία του 16^{ου} και 17ου αι. και την κρητική λογοτεχνία. Με λαβή την άποψη αυτή έχει δημιουργηθεί από αρκετούς μελετητές η εικασία πως ο Κοραής υπήρξε ένας

σφοδρός επικριτής της δημώδους γλώσσας και της κρητικής λογοτεχνίας. Σύμφωνα όμως με τον Κατσιγιάννη (2016) η άποψη αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ορθή καθώς ο Κοραΐς δεν παρουσιάστηκε ποτέ ως κριτικός της λογοτεχνίας. Οι απόψεις του για την ποίηση και την πεζογραφία χαρακτηρίστηκαν από ένα «ηθικό πρόταγμα» μέσα στο σύνολο του μεταρρυθμιστικού του έργου για την ελληνική γλώσσα και μέσα στο πλαίσιο των θετικιστικών απόψεων του Διαφωτισμού. Έτσι σύμφωνα πάντα με τον Κατσιγιάννη (ό.π.) ο Κοραΐς είναι εκείνος που καταφέρνει να μετατοπίσει τα έργα της δημώδους λογοτεχνίας από τη σφαίρα της λαϊκής λογοτεχνίας στο χώρο της λογισύνης και να τα ορίσει ως «αντικείμενα φιλολογικής και ιστορικής συνείδησης». Στον 17^ο αι. που ακολουθεί, παρατηρούμε μια αυξημένη παραγωγή με γλώσσα τη δημώδη ελληνική και μεταγλώσσα τη λατινική. Η γνωστή μας *Φυλλάδα του Μεγαλέξαντρου* βασίζεται σε ένα χειρόγραφο, συγγενές με τον κώδικα 400 της μονής Μεταμορφώσεως των Μετεώρων. Ο *Βίος Αλεξάνδρου ή Αλέξανδρος ο Βασιλεύς* αποτελούμενος από 6117 ανομοιοκα-τάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους είναι έμμετρη διασκευή σε λόγια γλώσσα του μυθιστορηματικού *Βίου του Μεγάλου Αλεξάνδρου* του Ψευδο-Καλλισθένη (Κατσιγιάννης, 2015, Κατσιγιάννης, 2016, Μαστροδημήτρης, 1991).

Η έρευνα για τα φαναριώτικα τραγούδια του 18^{ου} αι. συμπορεύτηκε με την έρευνα για το *Σχολειὸν τῶν ντελικάτων ἐραστῶν* (1790) του Ρήγα (1757-1798) και για το *Ἔρωτος Ἀποτελέσματα* (1792) του Ιωάννη Καρατζά (1767-1798), καθώς τα δύο προδρομικά αυτά έργα της νεοελληνικής λογοτεχνικής πρόζας περιέχουν φαναριώτικα στιχουργήματα. Το έργο *Ἔρωτος Ἀποτελέσματα* είναι η πρώτη νεοελληνική συλλογή πρωτότυπων ερωτικών διηγημάτων, θεματολογικά και αφηγηματολογικά νεωτερική. Πρόκειται για τρεις ιστορίες που διηγούνται την πορεία και την κατάληξη των ερωτικών τριών πρωταγωνιστών. Το έργο αποτελεί μια τυπολογία με κριτήριο, κατ' αρχάς, το είδος της έκβασης. Αυτός ο τυπολογικός χαρακτήρας της συλλογής ενισχύεται και από ορισμένα επιπρόσθετα στοιχεία. Συγκεκριμένα, στο προοίμιο της συλλογής ο συγγραφέας, προκειμένου να προφυλάξει το βιβλίο του από ενδεχόμενες αιτιάσεις για ανηθικότητα, διατυπώνει μια βασική διάκριση, αυτή των τύπων του έρωτα και αποτελεσμάτων. Τα αποτελέσματα λοιπόν για αυτόν είναι επαινετά, ψεκτά και ελεεινά. Οι προσδιορισμοί των αποτελεσμάτων στους οποίους προχωρεί έχουν αριστοτελική προέλευση. Οι δύο πρώτοι προσδιορισμοί προέρχονται από την ψευδο-αριστοτελική πραγματεία *Περί ἀρετῶν και κακιῶν*, που γνώρισε μεγάλη απήχηση στον φαναριώτικο χώρο και αποτέλεσε βασικό βοήθημα της εκπαιδευτικής και ηθικής διαπαιδαγώγησης. Ο τρίτος προσδιορισμός «ελεεινά» παραπέμπει στην αριστοτελική *Ποιητική* (1449b 27, 1452a 3, 1453b 1, 1456b 3 και αλλού). Οι ιστορίες αυτές, είτε έχουν ωραίο τέλος, είτε όχι, αποτελούν αντιλήψεις ενός ιδεατού και τέλειου κόσμου. Το έργο κινείται στον χώρο της λογοτεχνικής μυθοπλασίας, της φαντασίας, όπου ήρωες και συναισθήματα έχουν μια ολοκληρωμένη μορφή. Η διάρθρωση των τριών ιστοριών, η αποκλιμάκωση από τη φαντασία προς την πραγματικότητα και η συμμετρική και σημαντική θέση των γαλλικών ρομάντζων αποτελούν ενοποιητικούς συντελεστές της συνολικής μορφής του έργου. Το έργο δεν είναι μόνον μια τυπολογία ερωτικών καταλήξεων με ηθική και κοινωνική κατεύθυνση, αλλά και μια τυπολογία που θεματοποιεί την ίδια την αισθηματική λογοτεχνία (Ξούριας, 2016, Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, 2005).

Ο Κοραής και το Γλωσσικό Ζήτημα

Η προσπάθεια για τον γλωσσικό καθαρισμό δημιούργησε στην Ελλάδα το γλωσσικό ζήτημα. Δημιούργημα της προσπάθειας αυτής των καθαρολόγων υπήρξε η καθαρεύουσα. Στη δημιουργία του γλωσσικού ζητήματος συνέβαλλε και η συντηρητική στάση της Εκκλησίας, παρόλο που δεν έλειψαν και από αυτήν ο φωτεινές εξαιρέσεις (Μελέτιος Πηγάς, Κύριλλος Λούκαρις, κ.ά.). Κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού (μέσα του 18^{ου} αιώνα και εξής) την αποκατάσταση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας την θεωρούσαν απαραίτητη προϋπόθεση για την ανύψωση της προγονικής δόξας (Μαστροδημήτρης, 1991).

Την εποχή που ο Κοραής διατυπώνει την άποψή του για τη «μέση οδό» και τη μορφή της γλώσσας που έπρεπε να χρησιμοποιούν οι Έλληνες, υπάρχουν διαμορφωμένες δύο άλλες αντίπαλες απόψεις. Από τη μια πλευρά υπάρχει η αρχαϊστική αντίληψη κατά την οποία οι αρχαϊστές διακήρυσσαν την επιστροφή ή έστω την προσέγγιση της γλώσσας των αρχαίων προγόνων και θεωρούσαν την ομιλούμενη γλώσσα («χυδαϊκή») ως τετελεσμένη και την οποία υποστηρίζουν ο Νεόφυτος Δούκας, ο Στέφανος Κομμητάς και ο Παναγιώτης Κοδρικάς, έχοντας ως πρότυπο την αττική διάλεκτο. Απέναντι τους βρίσκεται η «λαλούμενη» ή «καθομιλουμένη» γλωσσική μορφή η οποία υποστηρίζεται από λόγιους όπως ο Ρήγας Φεραίος, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς, ο Δανιήλ Φιλιππίδης, ο Δημήτριος Καταρτζής, ο Ιωάννης Βηλαράς, κ.ά., οι οποίοι προτείνουν να αναγνωρισθεί ως κύριος εντολοδόχος της παιδείας μια γλωσσική μορφή προσιτή στη γλώσσα του λαού (Καλοφοριδής, 2022, Τερζής, 2014, Χριστοδούλου, 1999).

Στη γλωσσική αυτή αναταραχή καθοριστική υπήρξε η παρεμβολή του Αδαμάντιου Κοραή, λόγιου και υπερασπιστή της «μέσης οδού». Τις γλωσσικές του απόψεις αναπτύσσει ο Κοραής τόσο στην επιστολή του προς τον φίλο του Αλέξανδρο Βασιλείου, όσο και στους *Αύτοσχεδίους στοχασμούς περι τής ελληνικής παιδείας και γλώσσης* (προλεγόμενα στην έκδοση των *Βίων Παραλλήλων* του Πλουτάρχου, Παρίσι 1809-1814). Ο Κοραής δεν αποδεχόταν την αρχαϊζουσα αλλά ούτε και τη λαϊκή ντοπιολαλιά. Αν η μέση οδός αποδεικνυόταν τελικά ανέφικτη, τότε ανάμεσα στην αρχαία γλώσσα και τη γλώσσα του λαού προτιμότερη για τον Κοραή ήταν η δεύτερη. Πρωταρχική θέση στον στοχασμό του αποτελεί η μητρική γλώσσα η οποία πρέπει να αποδευμενθεί από τη «βαρβαρότητα» που συσσωρεύτηκε σ' αυτήν με το πέρασμα των χρόνων, να καθαρισθεί από ξενόφερτα στοιχεία και να διατηρηθούν μόνο τα ζωντανά στοιχεία από το λεξιλόγιο της αρχαίας γλώσσας. Ο Κοραής ζητούσε την κάθαρση της δημοτικής, χωρίς όμως να εξαλείφονται οι γραμματικοί τύποι της μητρικής γλώσσας. Υποστήριζε, για παράδειγμα, ότι δεν έπρεπε να λέμε «ιχθύς» ή «ψάρι» αλλά «οψάριον», όχι «παιδί» αλλά «παιδίον», όχι «μάτι» αλλά «ομμάτιον» κ.ά. Με το μετασηματισμό της γραμματικής παιδείας και την καθιέρωση νέων, καταλληλότερων μεθόδων για τη διδασκαλία της αρχαίας γλώσσας θα δινόταν, κατά τον Κοραή, η δυνατότητα στην αρχαία γλώσσα να αναβιώσει και να προσφέρει εκ νέου τη ζωή, όχι ως μια ολότητα εκφραστικών μέσων που η εκμάθησή τους θα αποτελούσε αυτοσκοπό, αλλά ως σύστημα αξιών της ζωντανής αλήθειας. Η γλώσσα του λαού, δεν έπρεπε να παραμείνει σποραδική και ασύντακτη, με λεξιλόγιο βάρβαρο και «χυδαϊκό», αλλά να εμπλουτιστεί και να

διορθωθεί¹⁰ με την καθιέρωση γραμματικό-συντακτικών κανόνων και την ενεργοποίηση παλαιότερων ελληνικών ή και αρχαίων λέξεων (Δελλής, 2014, Καραφύλλης, 2023, Μαλαφάντης, 2013, Χριστοδούλου, 1999).

Ο Κοραΐς δεν έχει συλλάβει μόνο την εκφραστική δύναμη της γλώσσας, αλλά και την ομορφιά της στη δομή και την προφορά. Στην επιστολή του προς τον Βασιλείου προχωρεί σε μια πρωτότυπη εκδοχή, με φιλοσοφική διάσταση καθώς γράφει «Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, φίλε μου, σιμὰ τῶν πολλῶν ἄλλων αὐτῆς προτερημάτων, ἔχει κἂν ποιὰν ἐξαίρετον γοητείαν, διὰ τῆς ὁποίας ὄχι μόνον μαλακύνει τὰ ἦθη τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ τὰ κάμνει σεμνότερα καὶ σωφρονέστερα». Ἡ γλωσσικὴ θεωρία καὶ πράξις του βρίσκεται σε διαλεκτικὴ σχέση με τὴ φιλοσοφία του γιὰ τὴν παιδεία ἀφοῦ γιὰ τὸν ἴδιο ἡ γλῶσσα ἀποτελεῖ τὸ «ἐργαλεῖο, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ψυχὴ πλάττει πρῶτον ἐνδιαθέτως, ἔπειτα προφέρει τὸς λογισμοὺς τῆς». Τὸ θεωρητικὸ γλωσσικὸ ιδεώδες του εἶναι ἡ «κοινὴ γλῶσσα», ἡ «γλῶσσα τῶν Γραικῶν». Ὁ Κοραΐς προσπάθησε ν' ἀποφύγει τὴν ἀρχαῖζουσα γλῶσσα καὶ τὴ γλωσσικὴ «χυδαιότητα», γιὰ νὰ διαμορφώσει μιὰ γλῶσσα ὄργανο λαοῦ, παιδείας καὶ ἐπικοινωνίας. Ὁ Κοραΐς πίστευε πὼς ἡ γλῶσσα εἶναι ἀγαθὸ που ἀνήκει σ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοὺς καὶ ἐπιθυμοῦσε στὴ διαμόρφωση τῆς «κοινῆς γλώσσης» νὰ μετέχει «τὸ ἔθνος ὅλον» (Δελλής, 2014, Καραφύλλης, 2023, Τερζής, 2014).

Ὁ Κοραΐς, φυσικὰ, δὲν γράφει τὴ γλῶσσα τῶν ἀγράμματων ἀνθρώπων. Χρησιμοποιεῖ γλῶσσα λογίου, γραμμὴν με τὴ φροντίδα τοῦ ἐρευνητῆ ὡς πρὸς τὴ σύνταξη καὶ τὴ μορφή τῶν λέξεων, συνδυασμένη με τὴν ἀνικανοποίητη λεπτολογία καὶ τὴν προσεκτικὴ ἐπιλογή λεξιλογίου, γνῶρισμα λογίου. Βεβαιώνει, ἐπίσης, με εὐκρίνεια ὅτι ἀκολουθεῖ «μέσῃν ὁδῶν» στὴ γραπτὴ γλῶσσα καὶ ἐξηγεῖ με πολλὲς λεπτομέρειες πὼς στὴν ἐπιλογή λέξεων καὶ φράσεων οφείλει κανεὶς νὰ ἀποφεύγει τοὺς βαρβαρισμοὺς, που κυκλοφοροῦν στὴν καθημερινὴ γλῶσσα. Ὁ Κοραΐς θεώρησε τὴ γλῶσσα ὡς ἐθνικὴ ὑπόθεση καὶ αὐτὴ ἡ ἐκτίμηση καθόρισε τὴν ὅλη στάση του ἀπέναντι σ' αὐτήν. Ἦθελε νὰ συνδέσει τὸ παρελθόν με τὸ παρόν γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐθνικὴ συνείδηση καὶ τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ γλῶσσα ἔπρεπε νὰ λειτουργήσῃ ὡς τεκμήριο ἱστορικῆς συνέχειας καὶ ὄργανο κοινῆς παιδείας. Με ἀποκλειστικὸ ὄργανο τὴ γλῶσσα ἔπρεπε νὰ διαμορφώσει τὸ ὄραμα γιὰ τὸ μέλλον, χωρὶς νὰ ἀγνοήσει τὸ ἐνδοξο πνευματικὸ παρελθόν (Δελλής, 2014, Καραφύλλης, 2023, Μαλαφάντης, 2013, Τερζής, 2014).

Στὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰ. ὁ ἐλληνισμὸς πασχίζει νὰ προσεγγίσει τὰ πολιτιστικὰ ἐπιτεύγματα τῆς Δύσης, ρυθμίζοντας καὶ χρησιμοποιώντας γλωσσικὸ ὄργανο ἀντάξιο τῶν περιστάσεων. Στὶς ἀρχές τοῦ 19^{ου} αἰ. τὸ «γλωσσικὸ ζήτημα» ἐδραιώνεται καὶ εἰσέρχεται στὴν κύρια περίοδο τοῦ ἀναζητῶντας τὴν κατάλληλη ἐνιαία γλῶσσα, που θὰ τὸ οδηγήσῃ στὴ μορφοποίησή τῆς ταυτότητας τοῦ ἔθνους καθὼς καὶ στὴν ἐνδυνάμωση καὶ παλιγγενεσία τοῦ γένους ὡστε μετὰ τὴν λύτρωση νὰ καθιερωθεῖ ὡς ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ νεοϊδρυθέντος κράτους. Τὰ στρατόπεδα τῶν λογίων διαμορφώνονται σὲ αὐτὸ τῶν υποστηρικτῶν τῆς ἀρχαῖζουσας γλώσσας στὸ ὁποῖο ἀνήκει ἡ παλιὰ φεουδαρχικὴ τάξη με τὸ Πατριαρχεῖο, με ἐπικεφαλῆς τὸν

¹⁰Ὁ ἴδιος ἔλεγε «Διόρθωσιν ὀνομάζω τῆς γλώσσης ὄχι μόνον τὸν μετασηματισμὸν διαφόρων βαρβαρόφωνων λέξεων καὶ συντάξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν φυλακὴν (διατήρησις) πολλῶν ἄλλων, τὰς ὁποίας ὡς βαρβάρους σπουδάζουσι νὰ ἐξορίσωσι ἀπο τὴν γλῶσσαν, ὅσοι μετὰ προσοχῆς δὲν ἐρεῖνησαν τὴν φύσιν τῆς γλώσσας» (Δελλής, 2014).

Παναγιώτη Κοδρικά, στους υποστηρικτές της απλής, προφορικής γλώσσας (π.χ. Βηλαράς), και στους υπέρμαχους της «διόρθωσης» με αρχηγό τον Κοραή. Υποκινητής του γλωσσικού ζητήματος αναδεικνύεται ο Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806), ο οποίος αποδοκιμάζει όσους ακολούθησαν το παράδειγμα παλαιότερων λογίων, όπως του Φραγκίσκου Σκούφου (1644-1697) και του Ηλία Μηνιάτη (1669-1714), να χρησιμοποιήσουν την απλή γλώσσα στη διδασκαλία και στα βιβλία τους. Η γλώσσα της καθημερινής ζωής δεν μπορούσε κατά τον Βούλγαρη να αποτυπώσει με ακρίβεια τα υψηλά νοήματα της φιλοσοφίας (Κοτρώτσου-Λόντου, 2004, Χριστοδούλου, 1999).

Τις ίδιες απόψεις του αρχαϊσμού όσον αφορά το διδακτικό και συγγραφικό έργο στις ελληνικές κοινότητες της Αυστροουγγαρίας και Μολδοβλαχίας, ασπάστηκαν ο Στέφανος Κομμητάς (περ. 1770-1830), ο Νεόφυτος Δούκας (περ. 1762-1845) και ο Λάμπρος Φωτιάδης (1752-1805). Ο Κομμητάς υποστήριζε ότι σε όλα τα επιστημονικά συγγράμματα, και ιδιαίτερα στη Γραμματική, έπρεπε να κυριαρχεί η αρχαία γλώσσα και όχι η «βάρβαρος και ακαλλιέργητος και ακανόνιστος χυδαϊκή διάλεκτος». Διαφορετικές ήταν οι απόψεις των Ελλήνων λογίων (οικοδιδάσκαλοι και καθηγητές στις Ακαδημίες Ιασίου και Βουκουρεστίου) της Μολδοβλαχίας. Ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ (περ. 1725-1800), μαθητής του Βούλγαρη, στη μετάφραση της *Ἠθικῆς Φιλοσοφίας* και στη *Θεωρία τῆς Γεωγραφίας* (1781), φανέρωσε τη συμπάθεια του προς την απλή γλώσσα, το «άπλοῦν ὕφος», από το οποίο πίστευε ότι μπορούσε να ανακύψει γλώσσα αντάξια των αρτιότερων ευρωπαϊκών γλωσσών (Κοτρώτσου-Λόντου, 2004, Χριστοδούλου, 1999).

Η μορφή της γλώσσας απασχόλησε και τον Δημήτριο Καταρτζή (περ. 1730-1807) ο οποίος θεωρούσε ότι η φυσική και καθομιλουμένη γλώσσα θα βοηθούσε στον εξορθολογισμό της ελληνικής παιδείας. Η φυσική, καθομιλουμένη γλώσσα έπρεπε να διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιληφθεί της ωφελείας του Γένους και της εθνικής παιδείας. Στον κύκλο των μαθητών και οπαδών του Καταρτζή ανήκουν ο Ρήγας Βελεστινλής, ο Αθανάσιος Χριστόπουλος και οι Δημητρείς Δανιήλ Φιλιππίδης και Γρηγόριος Κωσταντάς, που θέλησαν να εκδώσουν το 1791 στη Βιέννη τη *Γεωγραφία Νεωτερική περὶ τῆς Ἑλλάδος*, στη νεοελληνική, ένα από τα πιο χαρακτηριστικά έργα της περιόδου, κείμενο ισάξιο με τὴν *Ἑλληνικὴ Νομαρχία* (Χατζηφώτης, 1972, Χριστοδούλου, 1999).

Αργότερα (1805) ο Αθανάσιος Χριστόπουλος δημοσιεύει τη *Γραμματικὴ τῆς Αἰολοδορικῆς*, όπου υποστηρίζει ότι η νεοελληνική είναι μια διάλεκτος της αρχαίας γλώσσας (αιολική και δωρική) όπως και η αττική. Τις απόψεις του Χριστόπουλου για τη διάδοση της δημοτικής γλώσσας ασπάζεται και ο Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823), ο οποίος υπήρξε κι αυτός τυπικός εκπρόσωπος των δημοτικιστών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Η προδρομικότητά του έγκειται πρωτίστως στις πρωτοποριακές θέσεις του για τη νεοελληνική γλώσσα και εκπαίδευση. Οι απόψεις του κωδικοποιούνται συστηματικά το 1814, χρονιά που εκδίδει στην Κέρκυρα το σύντομο έργο με τίτλο *Ἡ ρομέμηκη γλώσσα*. Στο έργο αυτό ο Βηλαράς παρουσιάζει το ορθογραφικό του σύστημα και τις γλωσσικές του αντιλήψεις επιχειρώντας την εφαρμογή τους σε ποιήματα και μεταφράσεις. Στο ίδιο έργο ο Βηλαράς καταργεί την ιστορική ορθογραφία. Κατά τον ίδιο, οι συγγραφείς έπρεπε πρωτίστως να γράφουν όπως μιλούν, ώστε να προκύψει με το χρόνο και η κοινή γραμματική. Υποστηρίζει, ωστόσο, ότι το αλφάβητο της νεοελληνικής πρέπει να έχει είκοσι τρία

ψηφία, πέντε φωνήεντα, δεκαεπτά σύμφωνα, το ι ως άφωνο και εννέα διφθόγγους, κύριες και καταχρηστικές. Από το 1816 και μετά ο Βηλαράς σταματά την συστηματική του ενασχόληση με την γλώσσα καθώς οι αντιλήψεις του δεν βρίσκουν ανταπόκριση. Ταυτόχρονα αλλάζει τις ορθογραφικές και γλωσσικές του σταθερές και γράφει τα κείμενα του με την ιστορική ορθογραφία (Ανδρειωμένος, 2017, Μαστροδημήτρης, 1991, Χατζηφώτης, 1972).

Συμπεράσματα

Ο Διαφωτισμός και στην περίπτωση της Ελλάδας ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός αποτέλεσε το κίνημα που απελευθέρωσε τον άνθρωπο από την πνευματική δουλεία και οδήγησε το υπόδουλο γένος στην πάταξη και λύτρωση από την Οθωμανικό ζυγό. Στο πλαίσιο της πνευματικής αφύπνισης του Διαφωτισμού ο Κοραής αναδείχθηκε σε μια πνευματική μορφή η προσφορά του οποίου σκιαγράφησε ολόκληρη την πνευματική πορεία του έθνους προς τη γλωσσική, τη λογοτεχνική και κατ' επέκταση την πραγματική απελευθέρωσή του. Η πόλωση που επικράτησε στο γλωσσικό ζήτημα διαστρέβλωσε την άποψή του για την «μέση οδό». Αποτέλεσμα αυτής της σύγχυσης που επικρατούσε ήταν η υπερβολική σημασία που δόθηκε για την κάθαρση της γλώσσας γεγονός που οδήγησε στην άποψη ότι ο Κοραής ήταν ο «πατέρας της καθαρούουσας». Οι αρχαϊστές και οι υπερασπιστές της καθαρούουσας αξιοποίησαν μόνο ιδεολογικά τις απόψεις για την αρχαία γλώσσα και διαστρέβλωσαν, τις απόψεις του για τη δημιουργική προσέγγιση των κειμένων αυτών, σύμφωνα με την νεοανθρωπιστική αντίληψη. Σχετικά με την συνεισφορά του στην ελληνική παιδεία, η προσφορά του Κοραή μπορεί να εκτιμηθεί πληρέστερα, αν εξεταστεί μέσα στη διαχρονία της παιδείας του ελληνισμού από την Άλωση ως το νεοελληνικό κράτος.

Βιβλιογραφία

- Beaton, R. (2015). *Η ιδέα του έθνους στην ελληνική λογοτεχνία: από το Βυζάντιο στη σύγχρονη Ελλάδα*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Horrocks, G. (2006) *Ελληνικά: Ιστορία της Γλώσσας και των Ομιλητών της*. Εστία.
- Ανδρειωμένος Γ. (2017). Οι γραμματικές αντιλήψεις των Α. Χριστόπουλου - Γ. Βηλαρά και το λογοτεχνικό τους έργο: Πρώτη απόπειρα συγκριτικής εξέτασης, *Σύγκριση* 13: 258-272.
- Δελλής, Ι. Γ. (2014). *Όψεις προβληματισμού περί παιδείας στο νεοελληνικό διαφωτισμό*. Εκδόσεις Gutenberg.
- Δημαράς, Κ. (2000). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας: από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*. Γνώση.
- Ηλιού, Φ. (2003). Νεοελληνικός Διαφωτισμός: η νεωτερική πρόκληση. Σε Βασίλης Παναγιωτόπουλος (Επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000. Διαφωτισμός, ιστορία της παιδείας, θεσμοί και δίκαιο*, 9-26. Ελληνικά Γράμματα.
- Καγιαλής, Τ. (2005). *Όψεις της νεοελληνικής γραμματείας: (Από τις απαρχές ως την ίδρυση του ελληνικού κράτους) Νεοελληνική φιλολογία απο τις απαρχές ως τον 18ο αιώνα Ανθολόγιο κειμένων*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κακλαμάνης, Σ. (2015). Ο Ερωτόκριτος στα χρόνια της πρώιμης νεωτερικότητας. Σε Ε. Σ. Κακλαμάνης (Επιμ.), *Ζητήματα ποιητικής και πρόσληψης του Ερωτόκριτου*, 19-108. Κέντρο Ερευνών και Μελετών Κρητικού Πολιτισμού του Δήμου Σητείας.

- Κακουλίδη-Πάνου, Ε., Καραντζόλα, Ε., Τικτοπούλου, Κ. (2023). «Εισαγωγή» στο *Δημιώδης πεζός λόγος του 16^{ου} αιώνα*. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Καλοσπύρος, Α. Ν. (2004). *Ο Αδαμάντιος Κοραΐς ως κριτικός φιλόλογος και εκδότης: ένα κεφάλαιο στην ιστορία των κλασικών σπουδών στην Ευρώπη του 19ου αιώνα (το χρ. Χίου 490)*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). Ανακτήθηκε 3 Ιουνίου 2024, από <http://hdl.handle.net/10442/hedi/21346>.
- Καλοφορίδης, Β. (2022). Το Γλωσσικό Ζήτημα και οι Συνέπειές του στην Ελληνική Γλώσσα και Παιδεία. *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 2(1): 11-23.
- Καραφύλλης, Α. (2019). *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στο ελληνικό κράτος*. Τζιόλας.
- Κατσιγιάννης, Α. (2016). Συγκρούσεις στο κοραϊκό δίκτυο για την ελληνικότητα της γλώσσας του «Ερωτόκριτου»: Με αφορμή την υποδοχή της διατριβής του Γεωργίου Κρομμύδη. Σε Ε. Θ. Αγαθός (Επιμ.), *Λογοτεχνικές διαδρομές: ιστορία - θεωρία - κριτική*, 259-269. Καστανιώτης.
- Κατσιγιάννης, Α. (2015). «Ξένος ή δικός μας;». Η κριτική πρόσληψη του Ερωτόκριτου τὸν 19ο αιώνα. Σε Ε. Σ. Κακλαμάνης (Επιμ.), *Ζητήματα ποιητικής και πρόσληψης του Ερωτόκριτου*, 363-416. Κέντρο Ερευνών και Μελετών Κρητικού Πολιτισμού του Δήμου Σητείας.
- Κιτρομηλίδης, Π. Μ. (1996). *Νεοελληνικός διαφωτισμός: Οί πολιτικές καί κοινωνικές ιδέες* (Σ. Γ. Νικολούδη, Μτφ.). Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικης Τραπέζης.
- Κοτρώτσου-Λόντου, Τ. (2004). Το Ελληνικό Γλωσσικό Ζήτημα. *Επιστημονικό Βήμα* 3: 40-56.
- Μαλαφάντης, Κ. (2013). Ο Αδαμάντιος Κοραΐς ως παιδαγωγός. *Μνημοσύνη: ετήσιον περιοδικόν της Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών επι του Νεότερου Ελληνισμού* 13: 125-155.
- Μαστροδημήτρης, Π. (1991). *Η ποίηση του Νέου Ελληνισμού*. Ίδρυμα Γουλιανδρή Χόρν.
- Ξούριας, Γ. (2016). Σύνθεση και δομή του «Ερωτος αποτελέσματα. Σε Ε. Θ. Αγαθός (Επιμ.), *Λογοτεχνικές διαδρομές: ιστορία - θεωρία - κριτική*, 381-392. Καστανιώτης.
- Πεχλιβάνος, Μ. (1999) «Η Πολυγλωσσία των Φαναριωτών». Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, σσ. 226-227. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- Πολυκανδριώτη, Ρ. (27 Δεκεμβρίου 2003). *Αυτοβιογραφικός λόγος και περιπλάνηση στις απαρχές του νεοελληνικού μυθιστορήματος*. *The Gleaner*, 24, 169. Ανακτήθηκε 3 Ιουνίου 2024, από <http://dx.doi.org/10.12681/er.13>.
- Σκούρα, Λ. (2012) Γλωσσικό Ζήτημα και Εκπαίδευση κατά το Πρώτο Μισό του 20ου Αιώνα. Σε *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.)*, 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο, 5-7 Οκτωβρίου 2012, 1-13. Αθήνα.
- Στέση, Α., Ξούριας, Γ. (2015) *Νεοελληνική Γραμματεία 1670-1830*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Ταμπάκη, Α. (1998). Η οπτική του Κοραΐ για τη λογοτεχνία και το θέατρο. *Παράβασις* 2: 81-101.
- Τερζής, Ν. Π. (2014). *Μελέτη της εκπαίδευσης του νεοελληνισμού: πριν από το κράτος - έξω από το κράτος - στο κράτος*. Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, I. (2005). Ιωάννης Καρατζάς ο Κύπριος και Αθανάσιος Ψαλίδας, ή Ο Έρωτας και τα Αποτελέσματα στη νεοελληνική λογοτεχνία του Διαφωτισμού. Σε *Επετηρίδα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών XXXI*: 249-284.
- Χατζηφώτης, Ι. Μ. (1972). *Το γλωσσικό μας ζήτημα*. Μίνωας.
- Χριστοδούλου, Γ. (1999). Ακραιοί αρχαϊστές και καθαρολόγοι. Σε Μ. Ζ. Κοπιδάκης (Επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, 224-226. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- Χρυσανθόπουλος, Μ. (2004). Η πολύπαθη μυθιστορία: ορολογία, φιλολογία, λογοτεχνία. Σε *Τα άφθονα σχήματα τον παρελθόντος. Μνήμη Αλκη Αγγέλου*. Πρακτικά της Γ Επιστημονικής Συνάντησης του Τομέα ΜΝΕΣ, 59-70. University Studio Press.

Adamantios Korais: «Mythistory» and Language

Vasileios Kaloforidis

Librarian, International Hellenic University, Greece

Adamantios Korais' letter to Alexandros Vasileiou, dated 1804, is divided into two parts: in the first part, Korais constructs the term «mythistory», providing its definition based on the long-standing Greek tradition of romantic narratives. In the second part, he develops his views on the educational dimension of the language issue, advocating for the need for mutual rapprochement between scholars and the people through the use of a linguistic tool that is both rooted in and elevates the common spoken language. This paper examines to what extent Korais' definition of mythistory as "a fabricated but plausible (believable, credible) story of romantic poems, artistically and dramatically (with action) written in prose" is justified by the mythistories written in the vernacular or spoken dialect over the centuries, starting from the Middle Ages of Byzantium through representative literary works. It then examines Korais' linguistic stance in relation to the proponents of archaic and demotic language.

Keywords: *Adamantios Korais, mythistory, vernacular language, language issue*

